

56.

Colecția VASILE ROȘCA

Tu mândruță d'e demult,
Ce mi-ai dat d'e nu t'e uit?
Nu ț-am dat bade nimnică,
Numa gura ta t'e strică.

*De la Sălișcan Ana, 75 ani,
Cărbunari, 2013*

Obiceiuri și practici de primăvară și vară din Bârsana

57.

Tu, frumoasă, tu, ciuposă,
T'e du de-aici acasă
Că d'e jucat, nu știi juca,
Numa împt'edici lumea.

*De la Sălișcan Ana, 75 ani,
Cărbunari, 2013*

Focurile de Buna Vestire

În seara dinspre *Buna Vestire* se fac la toată casa, în grădină, câte un foc sau două. La noi aceste focuri se fac numai la această dată, spre deosebire de alte părți, unde datele nu coincid. S-ar putea ca acest obicei să aibă și un sens pragmatic, focurile fiind făcute probabil prima dată pentru brumă. Totodată n-ar fi exclus ca ele să fie o rămășiță din obiceiurile romanilor, focurile de triumf al primăverii. Legat de muncile aratului și a culesului există numai reminiscențe ale acestor obiceiuri. Munca asiduă a făcut ca ele să fie abandonate și latura spectaculară să se piardă în favoarea muncii.

58.

Mereț acasă femei
Și puneț la foc păstăi
C-or vin'i fet'ile bet'e
Ș-or mânca păstăi
nehiert'e
Ș-or crede că-s d'eot'et'e.

*De la Sălișcan Ana, 75 ani,
Cărbunari, 2013*

Plugarul

Este un obicei legat de munca de arat a câmpului. Primul ieșit la arat era spălat într-o duminică, de un bătrân sau de al doilea ieșit cu plugul. După ce era stropit cu apă la râu, i se ieșea înainte cu pâine caldă. Obiceiul se mai păstrează în Maramureș doar pe Mara, în satul Hoteni și se numește *Tânjaua*.¹

59.

Tata cânepă o semănat,
Boală-n cioante mi-o băgat.
Tată ié coasa și-o cosășt'e
Șî d'e boală mă
mântuieșt'e.

*De la Sălișcan Ana, 75 ani,
Cărbunari, 2013*

Stropitul cu apă

La *Sfântul Gheorghe* există obiceiul ca oamenii să se stropească unii pe alții cu apă. Pe drum sau prin curți se aruncă apă cu găleata uneor. Se spune că se face aceasta pentru ca să fie *vlăstoși*, adică în putere, sănătoși, plini de viață.²

¹ Performer Vasile Petrovai, 82 ani, Bârsana, 1968;

² Performer Maria Ofrim, 45 ani, Nănești, 1968;

Înstruțatul porților

Tot la Sfântul Gheorghe dar și la *Înălțare* sau *Rusalii* există obiceiul de a împodobi porțile cu crengi de fag, mesteacăn, paltin sau tei. Aproape nimeni nu știe de ce se face aceasta, se spune că așa e bine.³

Oieritul

Oile se adună în grupuri mari numite *stâne*, compuse din mai multe *boteie*. Un botei este un grup de oi, aflat sub directă îngrijire a unui cioban. El adună atâtea oi, câte poate mulge de trei ori pe zi. Spre deosebire de alte regiuni și sate, cuvântul *stână*, aici are sensul cel mai exact de ritual ce se face în ziua când se măsoară laptele. Cu o zi înainte de a se face stâna are loc mulsul în schimb. Nimeni în aceeași seară nu-și mulge oile sale, ci pe ale altora. Acest obicei are o latură practică, materială. Dacă fiecare și-ar mulge oile proprii, ar lăsa lapte în *sclin*, pentru a doua zi și, astfel, la măsurarea laptelui unii ar avea mai mult ca în mod obișnuit. Măsurarea laptelui în ziua stâniei, are rostul de a stabili cantitatea de brânză pe care o va primi un proprietar, peste vară, de la oile sale. Operația de măsurare se numește *carâmbdirea laptelui* iar mulsul în ziua stâniei se numește *mulsul pe carâmb*. Socoteala măsurilor de brânză se ține și azi pe un fel de *răboj*, care servește și ca obiect de mestecat laptele în căldare, când se face brânza. Acest obiect se numește *jintalău*. Pe acest răboj, se fac creștături pentru fiecare proprietar, care are oi în stână. Bățul acesta se pune vertical cu capătul în vasul cu laptele, iar la nivelul laptelui se face creștătura. Redistribuirea brânzei se face într-un mod ciudat, pe baza acestor creștături. Se pune în același vas, atâta cantitate de apă, cât lapte a fost și se măsoară în greutate de 9 ori atâta brânză, câtă greutate a avut apa. Cașul făcut din prima mulsoare din ziua stâniei se împarte la cerșetori și la săraci. După realizarea mulsului și a măsuratului, oile sunt înconjurată de trei ori pe lângă turlă, având în frunte un copil, de obicei *strungașul*, care ține în mână o cruce. Se realizează astfel cercul magic menit să ferească oile de primejdie. În timpul acesta, pe un alai stă un bărbat și stropește oile cu apă proaspătă și cu spălături de pe vasele stâniei. Se zice că acest ritual le-ar feri pe oi de a fi deocheate. Este vorba aici de magia populară, purificarea obținută prin apă, cât și suprapunerea unui element creștin la această zi. În locul unde se face ritualul, se dă o mare petrecere la care participă toți cei care au oi și alți invitați. De mare cinste se

³ Performer Vasile Petrovai, 82 ani, Bârsana, 1968;

60.

Mândruță, care t'e țâi,
Nu țân'e câlții-n bud'iu,
Scot'e-i și-ți fă lipid'eu
Că n-ai nimnic pă patu tău.

*De la Sălișcan Ana, 75 ani,
Cărbunari, 2013*

61.

Ține, Domne, pă mândra
Să mă poată săruta.
Ține-te mândră, d'e mine
Că și io mă țâi de tine.

*De la Sălișcan Ana, 75 ani,
Cărbunari, 2013*

62.

Mândra mé o mârș în
grăd'ină
Ș-o mușcat-o o albină
Și așa o mușcat-o d'e tare
D'e i-o crescut burta mare.

*De la Sălișcan Ana, 75 ani,
Cărbunari, 2013*

63.

Mândră nu ești vrednică
Să intri-n biserică,
Să săruți icoanile
Că icoanile-s sfințât'e
Și tu mândră ești greșită.

*De la Sălișcan Ana, 75 ani,
Cărbunari, 2013*

64.

Ce t'e ții bad'e, măreț
Că ai numa o rață în cot'eț
Da nici aceie nu-i a ta
Că ți-o dat-o maică-ta.

*De la Sălișcan Ana, 75 ani,
Cărbunari, 2013*

Colecția MARIA ANDREICUȚ

(Culese în anul 1957 de către
Maria Andreicuț (Mărioara lui
Alexandru Vilmii), născută în
anul 1942 în localitatea Băsești,
actualmente locuiește în satul
Oarța de Sus;)

bucură aici popa și șeful de post; de acesta din urmă fiind neapărată nevoie, căci adesea cheful se sfârșește prin bătaie barbară. Bârsăneștii deși ceva mai evoluți în această privire decât vălenarii, totuși, nu sunt îndeajuns de apropiați de secolul nostru. Această serbare, cum arătam mai sus, se numește propriu – zis stână. La câteva zile după această serbare câmpenească, oile sunt trimise la munte. Serbarea se face lângă o târlă și le este interzis femeilor să intre între oi, de asemenea, să treacă pe o cărare care traversează prin turmă. Se crede că o femeie, în anumite perioade, poate strica oile, chiar fără voia ei, făcându-le să dea zăr în loc de lapte. De asemenea, ciobanilor li se cere o mare puritate morală. Dacă se știe că un cioban umblă în această perioadă la fete, el nu este primit ca păstor.⁴

Despre oierit și plecarea la munte vorbește și varianta colind a Mioriței. Fiind interzis femeilor să urce la stână, mama ciobanului din Miorița locală, îl va aștepta pe fiu acasă, după obiceiul pământului.

Când oile pleacă la munte, pentru a nu li se lua laptele, se pun într-o găleată cu apă o seceră și o urzică. Acestea ar avea funcția de a secera și a urzica mâinile celei care ar face farmece de luare a laptelui.

Iuituri de nuntă în Băsești

65.

Nănaș mare, nănaș mare,
Nici ciorapi în pantofi
n-are,
Că și-asar'o fost la noi
Și-o fost cu pantofii goi.

Sânzienele

Acest obicei are o latură de medicină populară superstițioasă. Se crede că, în ziua de Sânziene (24 iunie), buruienile au cea mai mare putere terapeutică. Cel care a cules atunci buruieni de leac se va vindeca mai ușor. De aceea, tineretul mai ales, pleacă prin poieni și dealuri după Sânziene, flori de tei, mușetel, tarhon etc.⁵

66.

Nănaș mare aș tot fi
Numa nu m-aș cheltui.
Cu banii di p-o găină
Mi-aș cumpăra câte-o fină
Cu banii di pă cocoș
Mi-aș cumpăra fin frumos.

Cununa seceratului

Acest obicei străvechi, păstrat în celelalte părți din țară este și el aproape total abandonat. Se mai face și azi foarte rar de către unele femei. O cununiță de spice se pune pe capul unei copile. Nimeni, la întoarcere nu o stropește cu apă. Latura

⁴ Performer Ion Roșca, 87 ani, Bârsana, 1968;

⁵ Performer Toader Roșca, 68 ani, Bârsana, 1968;

spectaculoasă și cea magică s-au pierdut, obiceiul fiind simțit doar ca un joc. Nu e privit cu solemnitate și nu e simțit ca obligatoriu de urmat. Unii oameni obișnuiesc să pună pe foc câteva boabe de grâu când au adus prima recoltă acasă. Să fie oare o reminiscență din vechile jertfe ale agricultorilor?

Prelucrarea cânepei

Cânepa este de vară și de toamnă; cea de vară se coace în iulie iar cea de toamnă, la sfârșitul lunii august. După ce cânepa a fost scuturată de sămânță, se pune la topit în baltă sau în râul Iza. La topit, cânepa stă 7 – 8 zile, după care se lovește snopul de apă pentru a se spăla. După ce este uscată, se meliță pentru a se scutura de resturile de tulpină. Tulpinile topite ale cânepei se numesc *pozďării*. Din rădăcina cânepei se obțin *călții*.

După ce cânepa a fost melițată, se trage și ea cu *hrebđınca*. Fibrele mai lungi se numesc *fuior*, iar resturile ce rămân în hrebđincă se numesc *pacioșă*. Pentru pânze mai subțiri, fuiorul se trage în *perie* făcută din coamă de mistreț sau porc. Fuiorul se face *caier pe cujolcă*, aceasta fiind o tulpină de alun cojită și apoi *împistuită*. Torsul se face în noaptea de iarnă sau ziua. Femeile de aici sunt scutite de a merge cu carul la pădure; aceasta fiind o muncă grea, este exclusiv bărbătească, în schimb, ele au datoria de a confecționa îmbrăcăminte pentru familie, bărbații neocupându-se cu așa ceva.

Pentru a se putea albi, tortul se pune pe un *rășchitor*. Rășchitorul este ca o furcă cu două coarne, prevăzut la celălalt capăt cu o bucată de lemn în formă de T. Așezarea firelor pe rășchitor este o muncă intermediară, pentru a nu se încălci tortul. Tortul vine pus într-un fel de spirală asemănătoare cifrei 8. După ce tortul e luat de pe rășchitor, se pun mai multe astfel de torturi la fiert într-o *zolniță*. Deasupra lor se pune o cârpă cu cenușă, peste care se toarnă apă clocotită. Unele femei pun sub cenușă paie de ovăz pentru ca torturile să capete o nuanță de galben. Torturile sunt apoi spălate la râu, uscate și făcute gheme. De pe gheme, tortul se pune apoi pe *urzoi*, făcându-se *t'iară*. De pe urzoi se pune în stative, *se nevedește* și apoi se țese pânza. Urzoile sunt compuse din patru vergele groase așezate între două cruci. Pe vergele se fac niște *crestături*, în care se înșiră firele de tort. Stativele (războiul de țesut) sunt compuse din două *grindeie* paralele, prinse cu o tijă de lemn numită *puhesoare*. De pe grindeie se ridică trei bucăți de lemn. Pe două din ele se sprijină o altă bucată, pe care se pun *brâghele*. În tijele mai late, ce se

67.

La nănașu nost cel mare
Deie-i Dumnezeu ce n-are
O fântână cu cârlig,
La nănașe on prunc mic.

68.

La nănașu la coteț
Răsărit-o castraveț'
Castraveții i-om plivi
Cu nănașu ne-om iubi,
Castraveții i-om săpa,
Cu nănașu ne-om țuca.

69.

Gată-te, nănașă, iute,
Nu ne ținea mult în curte,
Că de dimineață-i mult
Să te gheți, vreme-ai avut.

70.

La nănașu nost' cel mare
Deie-i Dumnezeu ce n-are
Șapte boi și șapte vaci
Și șapte copii săraci
Și șapte cotețe rele
Și-on purcel bolund în ele.

71.

Nănașa ni-i ca și-o ruje,
Nănașu gândești
că-mpunje,
Nănașa ni-i ca și-o floare,
Nănașu-i dracu-n picioare.

72. Cine ne-o ieșit în drum
Dă-le, Doamne, noroc bun,
Cine ne-o ieșit în cale
Dă-le, Doamne, noroc mare.

ridică din grindeie, se pun sulurile pe care se înfășoară pânza. Pânza se întinde cu un *amnar*, prin care se trece o scândură subțire cu găuri, numită *intihideică*. Pe sulul din spate se înfășoară firele iar pe cel din față, pânza. *Bătătura* este țesută cu ajutorul brâghelor în care se prinde *spata*. În *prinsoare* se pun două bucăți de lemn găurite, prin care se trece o nuia. Pe această nuia se pun *ponoji*. Cu ajutorul ponojilor se acționează *ițele*. Când pânza se țese cu bumbac, marginile ei se strâng. Ca să nu se strângă marginile, ea este întinsă cu un *îndreptar*. Îndreptarul este un fel de balama din lemn, prevăzută la capete cu două ace, care se înfig în pânză. De obicei pânza se țese în Postul Mare, deoarece a țese după ce ies plugurile este o rușine. Femeile care n-au reușit să țeasă în acest timp sunt hulite de celelalte și li se compun strigături satirice:

73. Nănaș mare, nănaș mnic,
Ne iuiește-ne-on ptic.
De frumos ai puté fi
Numa nu știi iui,
Scoate-ți capu din lădoi
N-aștepta și vinim noi.

D'i-ai si lele cum tâjala
Nu ț-ai țese pândă vara
Cum țî se-mpute mājala.

74. Nănașe, nănașe ești,
Cu nănașu cum trăiești?
Pă nănașu știe-l dracu
Că și-asară mi-o spart capu
Cu oala cu laptele,
Cu blidu cu laștele.

Pânza gata țesută se albește la soare pe o pajiște. Când pânza este destul de albă, se *tocilează* cu un *pranic*. Tocilarea este un fel de călcare, pentru a se îndrepta cutele. Din pânza tocilată se croiesc apoi cămăși și gatii.

Cânepa se prelucrează cu multă muncă și răpește mult timp. Adesea femeile o blestemă în cântecele lor, pentru nopțile nedormite, pierdute de prelucrarea ei:

75. La nănașu la coteț
Răsărit-o castraveți.
Da cu cine i-a săpa?
Cu mine, țucu-i gura.
Da cu cine i-a pledi?
Cu mine, țucu-i uătii.

Somnu-m'ni-i și m-aș culca
Nu mă lasă cân'epa;
Cân'epa-i d'e rău la casă
C-ai durn'i și nu t'e lasă.
Bată-t'e focu fuior,
Capu și ot'ii mă dor.

Înainte se foloseau și fibrele de urzică din care se făceau saci foarte rezistenți⁶.

---

⁶ Performer Maria Ofrim, 45 ani, Nănești, 1968;

Prelucrarea lânii

Lâna se tunde de obicei la Sfântul Gheorghe (Singord), deci spre sfârșitul lunii aprilie iar după tundere se spală cu săpun. O dată ce s-a uscat, se lucrează trăgându-se în *hreb'dincă*. Fibrele de lână mai lungi se numesc păr și se torc pe *urzitură*. Resturile ce rămân în hrebdincă se numesc *canuri* și se *îndrugă* pentru bătătură. Îndrugatul este tot un tors dar cu firul mai gros. Stofa obținută din lână este rară și trebuie pisată în piua de apă. Această stofă se numește pănură⁷.

Stână; foto: Felician Săteanu

76.

Colo-n fundu satului
Stă drăguța mnirelui;
Tăt împătură cămeși,
C-o rămas de cei aleși
Și-o rămas pă Postu Mare
La tocana cé cu moare.

77.

Noi merem la cununie,
Dumnezău cu noi și fie
Și când om vini 'napoi
Dumnezău a fi cu noi.

78.

Coborâi pe drum în jos
Mă-ntâlnii c-on om frumos
Vrut-o și mă puie jos.
El o vrut și io n-am vrut,
O fost noapte, n-am văzut,
Amu-i zăă și-l cunosc,
Nănașu cel mare-o fost.

79.

Mnire, mnire, pântru tine
N-am văzut plângând pă
nime,
Da pânt'u mnireasa ta
Plânje frunza di pă tău,
Inima dint'un flăcău.

⁷ Performer Maria Ofrim, 45 ani, Nănești, 1968;